

حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

حوزه ریحانه النبی (س) شیراز

عنوان مقاله:

شیوه های امر به معروف و نهی از منکر و راهکارهای موثر آن

پژوهشگر:

زهرا سلیمان پور

بهار ۱۳۹۶

چکیده :

اسلام برای همه عرصه های زندگی انسان برنامه دارد. یکی از مهمترین عرصه ها درحیطه فردی، اجتماعی و فرهنگی انسان ها امر به معروف و نهی از منکر می باشد. با بررسی اهمیت و جایگاه امر به معروف و نهی از منکر، مشخص می شود که وجود امر به معروف موجب ایجاد آرامش و امنیت در جامعه و عدم آن منجر به تسلط اشرار و مفسدان و حتی برآورده نشدن دعاهای مردم می شود. چرا که با وجود آیات و روایات صریح در مورد امر و نهی، نادیده گرفتن و در نتیجه عدم آن در جامعه به منزله مقابله با خداوند متعال می باشد. اما به راستی علت بررسی شیوه ها ، مراحل و در واقع راهکارهای موثر در امر به معروف و نهی از منکر چیست؟ به نظر می رسد دانستن شیوه هایی همچون دانایی نسبت به احکام معروف و منکر، پیروی نکردن از هواهای نفسانی ، در نظر گرفتن رضایت الهی و همچنین داشتن زبان نرم و لین و... در این امر خطیر به آمر یا ناهی کمک خواهد کرد. اما تنها اکتفا کردن به این شیوه ها کافی نخواهد بود بلکه انجام مراحل مختلف آن، به صورت ترتیبی خود هنری دیگر است که هر کس از عهده آن بر نمی آید، لذا باید شناسایی شده و بر طبق آن عمل شود.

کلید واژه گان: شیوه، امر، نهی، معروف، منکر

دین مبین اسلام دینی جامع و کامل بوده، برای همه عرصه های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی زندگی انسان ها برنامه دارد. لذا مسلم است که برای ایجاد نظم و آرامش در جامعه اسلامی نیز برنامه ای مدون و قانون مدار دارد.

خداوند به این مساله اهمیت زیادی داده و یکی از برنامه های مهم برای حفظ آسایش و آرامش روحی و روانی جامعه و زندگی سالم را امر به معروف و نهی از منکر قرار داده است. اما با این وجود دیده می شود که جوامع اسلامی دچار مشکل بوده و نتوانسته اند اسلام ناب محمدی را در جامعه خود نهادینه نمایند. شاید علت اصلی این مشکل ریشه در افکار افراد جامعه داشته باشد چرا که برخی افراد، از اهمیت و نقش آن در زندگی و جامعه غافل بوده و بر این عقیده اند که انسان در برابر خداوند فقط عهده دار وظایف شخصی خود می باشد و مسئولیتی در قبال رفتار دیگران ندارد. برخی نیز آن را به دخالت کردن در کار دیگران تعبیر می کنند. در حالی که در آیات و روایات به صورت صریح بر این امر تاکید شده است و عموم مسلمانان موظف به نهادینه کردن این مهم در جامعه شده اند. در واقع افراد جامعه همچون افراد یک کشتی هستند که هر نوع آسیب رسیدن بر کشتی جامعه، ممکن است به آسیب و یا حتی نابودی دیگر افراد بینجامد. لذا لازم است مردم علاوه بر انجام واجباتی که مستقیماً بر عهده دارند، نسبت به یکدیگر نیز احساس مسئولیت داشته و خود را موظف به اصلاح جامعه بدانند. که اگر همه خود را موظف بدانند بی شک جامعه از شر هرگونه فساد و تباهی در امان خواهد ماند.

مفهوم شناسی :

در این تحقیق لازم است ابتدا معنای لغوی چند واژه مشخص گردد. از جمله کلمه امر که در فرهنگ های لغت، معانی نزدیک به هم برای آن آورده شده است. از جمله در فرهنگ ابجد گفته شده است که «الأمر» به این معناست که آن کار آسان و آماده شد و للأمر یعنی بسوی آن کار رفت و خود را آماده کرد.^۱ البته در فرهنگ لغت فارسی به معنای تلخ تر نیز آمده است.^۲ شاید به این دلیل که گاه امر و یا نصیحت به مذاق برخی تلخ و کمتر قابل هضم می باشد. در معجم الوسیط واژه «امروه» را آورده و گفته است آنچه را به صلاح او بود به او گفتم.

کلمه معروف و منکر واژه های دیگری هستند که در این تحقیق بسیار مورد استفاده می باشند. در بسیاری از فرهنگ نامه ها این دو کلمه در برابر یکدیگر، ضد و نقیض هم معرفی شده اند. از جمله در قاموس چنین آمده است که: «معروف» به معنای شناخته شده است و آن مقابل منکر است و از آن کار نیک مطابق فطرت قصد میشود.^۳ جناب راغب نیز می گوید، «مَعْرُوف» اسمی است برای هر کاری که با عقل و شریعت نیکو شناخته شده و در ادامه واژه منکر را چنین معنا کرده است که «مُنْكَر»: چیزی است که به زشتی شناخته شده.^۴

در فرهنگ ابجد واژه «لَمَعْرُوفَه» به معنای نکوئی و احسان او را خواست،^۵ ترجمه شده است. دیگر واژه مورد استفاده کلمه «شیوه» می باشد که در فرهنگ فارسی به راه و روش، قاعده، قانون و طریقه معنا شده است. و گاه به خوی و عادت تعبیر شده است.^۶

آنچه در این تحقیق مد نظر است به این معانی نزدیکتر است. چراکه بی شک هر کاری باید دارای قانون باشد و امر به معروف و نهی از منکر نمودن دیگران نیز آداب، روش و طریقه ای دارد و افراد بدون آگاهی از این طرق ممکن است کار را خراب تر نموده علاوه بر فراهم نمودن موجبات ناراحتی

خود و دیگران حتی موجبات رواج منکر و ترک معروف در جامعه را فراهم نماند. بنابراین بر هر مسلمانی واجب است ابتدا روش و شیوه امر و نهی کردن را بیاموزد و بی مهابا به کاری دست نزند.

عمل و مقابله با منکرین معرفی می نمایند که البته این مرحله مربوط به حاکمان و مسئولان مربوطه می باشد. ایشان می فرمایند:

ای مؤمنان هر کس مشاهده نماید که شخصی ستم می کند و یا مردم را بطرف یک منکر فرا می خواند باید امر به معروف و نهی از منکر کند. و با قلبش از این عمل بیزاری جوید، هر کس با زبان این عمل را انکار کند خداوند به او پاداش می دهد هر کس با شمشیر امر به معروف و یا نهی از منکر نماید و بخواهد از اسلام و دین حمایت کند و ظالمین را منکوب سازد و کلمه آنها را باطل کند، این مرد راه راست را پیدا کرده و نور حقیقت در دلش روشن شده است.^{۲۷}

حال، کسی که منکر را ببیند و در برابر آن سکوت کند و به هیچکدام از مراحل عمل نکند، در فرمایشی دیگر از حضرت (ع) چونان مرده ای در میان زندگان خواهد بود.

هر کس منکری را مشاهده کند و با قلب و دست و زبانش از آن نهی نکند او یک مرده ای است که در میان زندگان حرکت می کند.^{۲۸}

نتیجه ای که از این تحقیق به دست آمد این است که برای اجرایی کردن امر به معروف و نهی از منکر دانستن نکاتی چون شیوه ی صحیح امر به معروف و انجام مراحل مختلف آن به صورت مرتب و ترتیبی لازم و ضروری می باشد. لذا همه افراد مدعی امر یا نهی کردن حق تصرف در این حیطه را نداشته، باید علاوه بر آگاهی کافی، خود نیز مرد عمل در این کارزار باشند، خوش برخورد و خوش رو، صبور و باحوصله باشند. چرا که تنها با یاری خداوند و کمک گرفتن از این موارد است که می توانند در این مسیر موفق شوند.

پی نوشتها :

^۱ فؤاد افرام، بستانی، فرهنگ ابجدی، مترجم: رضا مهیار، انتشارات اسلامی، تهران، چاپ: دوم،

۱۳۷۵ش، ص ۲۰۲

^۲ محمد معین، فرهنگ فارسی، انتشارات امیر کبیر، تهران، چاپ ۱۸، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۳۵۱

^۳ قرشی بنایی، علی اکبر، قاموس قرآن، انتشارات دار الکتب اسلامی، تهران، چاپ: ششم،

۱۴۱۲ق، ج ۴، ص ۳۲۷

^۴ حسین بن محمد، راغب اصفهانی، مترجم غلامرضا خسروی، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ

قرآن، انتشارات مرتضوی، تهران، چاپ: دوم، ۱۳۷۴ش، ج ۲، ص ۵۷۶

^۵ فؤاد افرام، بستانی، همان.

^۶ محمد معین، همان، ج ۲، ص ۲۱۱۶

^۷ آل عمران (۳)، ۱۱۰

^۸ توبه (۹)، ۱۱۲

^۹ سلیم بن قیس، هلالی، أسرار آل محمد علیهم السلام، ترجمه کتاب سلیم، انتشارات نشر

الهادی، قم، چاپ: اول، ۱۴۱۶ ق، ص ۲۶۰

^{۱۰} نفثه یعنی آب دهانی که آن را بیرون اندازد.

^{۱۱} نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، انتشارات مشهور، قم، چاپ: اول، ۱۳۷۹ش، ص ۷۲۱

^{۱۲} منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام، مصباح الشریعة، ترجمه علامه حسن

مصطفوی، انتشارات انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۰ش، ص ۲۷۲

^{۱۳} یعنی بخاطر بغض از حد خود تجاوز نمی کند و نسبت به مبعوض خود ظلم روا نمی دارد.

^{۱۴}. سلیم بن قیس هلالی، أسرار آل محمد علیهم السلام ، ترجمه کتاب سلیم ، مترجم: اسماعیل،

انصاری زنجانی خوئینی، انتشارات نشرالهادی، قم، چاپ اول، ۱۴۱۶ق، ص ۵۸۱-۵۸۲

^{۱۵}. سوره البقره (۲)، آیه ۴۴

^{۱۶}. ابراهیم بن محمد بن سعید بن هلال، ثقفی، الغارات ، ترجمه عبدالمحمد آیتی ، انتشارات

وزارت ارشاد، تهران، چاپ: دوم، ۱۳۷۴ ش، ص ۳۹

^{۱۷}. حسن بن علی، ابن شعبه حرانی، تحف العقول ، ترجمه صادق حسن زاده ، انتشارات آل علی

(ع)، قم، چاپ: اول، ۱۳۸۲ش، ص ۸۷

^{۱۸}. ابن بابویه، محمد بن علی، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال ، ترجمه ابراهیم محدث بندرریگی ،

انتشارات اخلاق، قم، چاپ: سوم، ۱۳۷۹ش، ص ۵۵۱

^{۱۹}. اسری (۱۷)، ۱۵

^{۲۰}. انفال (۸)، ۵۳

^{۲۱}. نهج البلاغه، ترجمه جعفر شهیدی، انتشارات علمی و فرهنگی تهران، چاپ: چهاردهم، ۱۳۷۸

ش، ص ۲۲۱

^{۲۲}. ر.ک منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام، همان، ص ۲۲۱-۲۲۲

^{۲۳}. علی بن حسن، طبرسی، مشکاة الأنوار ، همان، ص ۴۲

^{۲۴}. منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام، همان ، ص ۱۸۹

^{۲۵}. سوره عصر (۱۰۳) ، ۲-۳

^{۲۶}. منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام، همان، ص ۲۷۳

^{۲۷}. علی بن حسن، طبرسی، مشکاة الأنوار ، ترجمه عزیز اله عطاردی قوچانی ، انتشارات عطارد،

تهران، چاپ: اول، ۱۳۷۴ش، ص ۴۲

^{۲۸}. علی بن حسن، طبرسی، همان ، ص ۴۵

منابع و مواخذ

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. ابن بابویه، محمد بن علی، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال ، ترجمه ابراهیم محدث بندرریگی ، انتشارات اخلاق، قم، چاپ: سوم، ۱۳۷۹ ش.
۴. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول ، ترجمه صادق حسن زاده ، انتشارات آل علی (ع)، قم، چاپ: اول، ۱۳۸۲ ش.
۵. بستانی، فؤاد افرام، فرهنگ ابجدی، مترجم: رضا مهیار، انتشارات اسلامی، تهران، چاپ: دوم، ۱۳۷۵ ش.
۶. ثقفی، ابراهیم بن محمد بن سعید بن هلال، الغارات ، ترجمه عبدالمحمد آیتی ، انتشارات وزارت ارشاد، تهران، چاپ: دوم، ۱۳۷۴ ش.
۷. منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام، مصباح الشریعة ، ترجمه علامه حسن مصطفوی ، انتشارات انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۰ ش.
۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مترجم غلامرضا خسروی، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، انتشارات مرتضوی، تهران، چاپ: دوم
۹. قرشی بنایی، علی اکبر، قاموس قرآن، انتشارات دارالکتب اسلامی، تهران، چاپ: ششم، ۱۴۱۲ ق.
۱۰. طبرسی، علی بن حسن، مشکاة الأنوار ، ترجمه عزیز اله عطاردی قوچانی ، انتشارات عطارد، تهران، چاپ: اول، ۱۳۷۴ ش.
۱۱. معین ، محمد ، فرهنگ فارسی، انتشارات امیر کبیر، تهران، چاپ ۱۸، ۱۳۸۰ ش.

۱۲. هلالی، سلیم بن قیس، أسرار آل محمد علیهم السلام ، ترجمه کتاب سلیم ، مترجم:
اسماعیل، انصاری زنجانی خوئینی، انتشارات نشرالهادی، قم، چاپ اول، ۱۴۱۶ق.